

Renata Gliwa-Patyńska

Zakład Dialektologii Polskiej i Logopedii

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0003-2231-9197

renata.gliwa@uni.lodz.pl

**KATEGORYZACJA W DYSKURSIE ZABURZONYM –
NAZWY WŁASNE A NAZWY POSPOLITE****CATEGORIZATION IN A DISTURBED DISCOURSE –
PROPER NAMES AND COMMON NAMES**

Abstrakt: Cel badania: ocena możliwości dokonywania kategoryzacji semantycznej nazw pospolitych i nazw własnych przez osobę ze zdiagnozowaną afazją nominacyjną.

Metoda: w badaniu wykorzystano podejście kliniczno-eksperymentalne. Wyniki poddano analizie jakościowej oraz ilościowej.

Wyniki: wskazano najlepiej zachowane relacje semantyczne, określono zjawiska świadczące o jakości dostępu do słownika mentalnego, wyszczególniono objawy degradacji słownika semantycznego, ustalono, na którym etapie przetwarzania dochodzi do zaburzeń. Ocena ilościowa obejmowała procentowy opis uzyskanych wyników.

Wnioski: obserwowano ogólnie lepszą umiejętność badanej w identyfikacji kategoryzacji nazw własnych aniżeli nazw pospolitych. Wiązać to zapewne można ze wspomnianą specyfiką nazw własnych, powiązaną z ich entropią informacyjną. Można mówić o kilku przyczynach obserwowanych dysfunkcji. Najistotniejszy wydaje się deficyt językowy przejawiający się zaburzeniami dostępu do słownika semantycznego, dysfunkcjami w zakresie operacji metajęzykowych w obrębie sieci semantycznych, trudnościami z aktualizacją słów i w pewnym zakresie zubożeniem zasobów leksykonu mentalnego. Wyniki testu z pewnością należy rozpatrywać także w kontekście dysfunkcji w obszarze poznawczym.

Słowa kluczowe: nazwy własne, nazwy pospolite, afazja, kategoryzacja, słownik semantyczny

Abstract: Aim of the study: the aim of the study was to assess the possibility of making a semantic categorization of common names and proper names by a person diagnosed with appointment aphasia.

Method: the study used a case-experimental approach. The results were analyzed qualitatively and quantitatively.

Results: the best-preserved semantic relations were indicated, the phenomena proving the quality of access to the mental dictionary were determined, the symptoms of degra-

dition of the semantic dictionary were specified, the stage of processing disturbed was determined. The quantitative evaluation included the percentage description of the obtained results.

Conclusions: A generally enhanced ability of the respondent to identify categorical proper names than common names was observed. This can probably be associated with the aforementioned specificity of proper names, related to their information entropy. We can talk about several causes of the observed dysfunctions, the most important seems to be the language deficit, manifested by impaired access to the semantic dictionary, dysfunctions in the field of metalinguistic operations within semantic networks, difficulties with updating words and, to some extent, the depletion of the resources of the mental lexicon. The test results should certainly also be considered in the context of cognitive dysfunctions. The results of this research are in accordance with previous findings suggesting that the difficulty of semantic categorization is related to the dysfunction of semantic memory in the field of categorization of the so-called fuzzy concepts.

Key words: proper names, common names, aphasia, categorization, semantic dictionary

Wstęp

Punktem wyjścia do niniejszych rozważań było przyjęcie założenia, że kategoryzacja to dla człowieka środek do rozumienia świata (por. Lakoff, Jonson, 1988, s. 190–191). To mechanizm poznawczy będący naturalną konsekwencją równocześnie występujących potrzeb redukcji i wzbogacania dostępnych informacji. Pozwala on na odciążanie systemu przetwarzania danych i jednocześnie ułatwia jednostce funkcjonowanie, zmniejszając ryzyko popełniania błędów podczas wykonywania procesów decyzyjnych i ocen. Jest naturalnym sposobem rozpoznawania rodzaju rzeczywistości lub doświadczania poprzez uwypuklenie pewnych właściwości, pomniejszenie innych i ukrywanie dalszych (Lakoff, Jonson, 1988, s. 190–191).

Założenie to odniesiono do sytuacji, w której dochodzi do dysfunkcji pamięci semantycznej i tym samym słownika semantycznego oraz jego zasobów w efekcie działania czynnika degradacyjnego (w tzw. dyskursie zaburzonym). Przedmiotem niniejszych rozważań było porównanie możliwości dokonywania kategoryzacji semantycznej bodźców testowych – nazw pospolitych i nazw własnych przez osobę ze zdiagnozowaną afazją nominacyjną.

Afazja to spowodowane organicznym uszkodzeniem odpowiednich struktur mózgowych częściowe lub całkowite zaburzenie mechanizmów programujących czynności mowy u człowieka, który uprzednio je opanował (Maruszewski, 1966, s. 12).

Specyficzność afazji nominacyjnej wiąże się z zaburzeniami możliwości wyszukiwania słów i ich aktualizacji (por. Nowakowska-Kempna, Barakomska, 2010, s. 209–210; Ambrosius i współ., 2003, s. 25–30; Jodzio, Nyka, 2008, s. 18; Pąchalska, 1999, s. 34)¹. Do jej typowych cech zaliczyć należy częste przerwy

---

¹ Trudności w znajdowaniu słów występują właściwie we wszystkich rodzajach afazji, jednakże uszkodzenia lewego zakrętu kąowego, podobnie jak uszkodzenia drugiego zakrętu skroniowego, często prowadzą do wystąpienia zaburzeń mnesticznych – anomii (Pąchalska, 1999, s. 34). Trudności w nazywaniu w przebiegu afazji nominacyjnej są szczególnie wyraźne, kontrastują

w wypowiedziach, poszukiwanie słów, pustosłowie lub parafazje. Zaburzenia nazywania bywają też traktowane jako objaw zejściowy afazji po jej wyraźnym złagodzeniu (por. Ambrosius i współ., 2003, s. 25–30; Jodzio, Nyka, 2008, s. 18).

Kategoryzacja

Kategoryzacja² jest pojęciem wieloznacznym, najczęściej rozumianym jako proces polegający na ustanawianiu kategorii i przypisywaniu do nich przedmiotów na podstawie określonych cech (por. Woźniak, 2000, s. 66)³. Kategoria semantyczna to minimum znaczeniowe tkwiące w świadomości ludzi, składające się na ich wiedzę referencjalną (por. Zawadzka, 2013, s. 35). Choć aktywacja danego słowa może odbywać się na podstawie różnych kryteriów, tj. znaczenia, częstotliwości użycia czy kategorii gramatycznej, to badania dowodzą, że związki natury semantycznej między słowami są silniejsze niż na przykład ich podobieństwo zewnętrzne (Berko Gleason, Bernstein Ratner, 2005, s. 186).

Proces kategoryzacji wiąże się z uruchamianiem semantycznych skojarzeń niezbędnych do pobudzania nazw w leksykonie umysłowym. W literaturze odnajdujemy różne hipotezy na temat organizacji słownika i czynników⁴ regulujących tzw. dostęp leksykalny (Berko Gleason, Bernstein Ratner, 2005, s. 219–225; Kurcz, Okuniewska, 2018, s. 96–99). Jednym z najczęściej przywoływanych modeli jest model rozprzestrzeniającej się aktywacji, w którym pojęcia rozumie się jako rodzaje węzłów w łączącej je sieci. Kiedy pobudzone zostaje jakieś pojęcie, po-

---

z łagodniejszymi zaburzeniami pozostałych czynności językowych (por. Ambrosius i współ., 2003, s. 25–30; Jodzio, Nyka, 2008, s. 18).

² Zagadnienie kategorii semantycznych i procesu kategoryzowania stanowi przedmiot wspólnych badań wielu dyscyplin naukowych; prezentowane są one w bogatej literaturze (por. np. Tabakowska, 2001; 1995; Taylor, 2001; Woźniak, 2000; Wierzbicka, 1999; Maćkiewicz, 1999; Łozowski, 1994; Rzepa, 1985; Jackendoff, 1983). Uporządkowane spojrzenie na filozoficzną problematykę kategoryzacji przedstawia m.in. R. Grzegorzczkova (1996). Por. też klasyczne i nowsze teorie pojęć i kategorii semantycznych (Berko Gleason, Bernstein Ratner, 2005; Taylor, 2007, s. 114–142, 11, 50–51, 555–570; Kurcz, Okuniewska, 2011, s. 90–98; Rakinson i współ., 2003).

³ Uwzględniając takie czynniki jak: kryteria podziału, granice między kategoriami, wewnętrzne uporządkowanie kategorii, można wyodrębnić dwa modele kategoryzacji: logiczny i naturalny. Model kategoryzacji logicznej, wykorzystujący metodę zbiorów, dąży do porządkowania w sposób wymagający przyjmowania niezmiennych granic kategorii, jednak ten arystotelesowski model nie sprawdza się np. podczas kategoryzowania pojęć abstrakcyjnych (por. Grzelakowa, 2001/2002, s. 198). Odpowiedzią na niego był model kategoryzacji naturalnej, odwołujący się do koncepcji zbiorów rozmytych, a kryterium porządkującym stała się prototypowość (por. Lakoff, 1987). Badania dowodzą, że obydwie modele współwystępują jako uzupełniające się sposoby tworzenia kategorii, szczególnie gdy opisując świat, kreślimy obok siebie zarówno zbiory ostre, jak i rozmyte (Grzelakowa, 2001/2002, s. 197–198).

⁴ Wśród czynników wymienia się np. częstotliwość, wyobraźalność, konkretność, abstrakcyjność (Berko Gleason, Bernstein Ratner, 2005, s. 185; por. też Balota, Chumbley, 1984).

budzone zostają także pojęcia z nim powiązane – jest to zjawisko tzw. torowania semantycznego (Berko Gleason, Bernstein Ratner, 2005, s. 182)⁵.

Za prawidłowy stan kategorii semantycznych odpowiedzialna jest m.in. pamięć semantyczna, czyli wiedza o faktach oraz znaczeniach słów i pojęć, zorganizowana w kategoriach (Pąchalska, 2007, s. 59, 94; Grossman i współ., 2001, s. 265–276).

Cel badania

Niniejszy eksperyment miał na celu ocenę możliwości przeprowadzania procesu kategoryzacji, a zatem zastosowania ścisłych kryteriów przetwarzania analitycznego w celu określenia przynależności do kategorii semantycznych klas leksemów różniących się pod względem lingwistycznym, funkcjonalnym i anatomicznym⁶. Aby ocenić ten mechanizm, poproszono pacjentkę o określenie przynależności bodźców testowych do adekwatnych kategorii. Wykorzystano elementy (nazwy) z rozbudowanych hierarchicznie (stopniowalnych) kategorii o granicach słabiej zdefiniowanych i rozmytych (nazwy pospolite) i kategorie o granicach stosunkowo „ostrzych” (nazwy własne). Przyjmuje się, że nazwom własnym przysługuje zdolność oznaczania, charakteryzuje je entropia informacyjna, wąska denotacja i szeroka konotacja, nazwy pospolite mają natomiast znaczenie. Te odmienności sugerują odrębność procesów uczenia się i wyszukiwania tych klas leksemów, co potwierdzają dotychczasowe badania (por. Rutkiewicz-Hanczewska, 2018, s. 252; Semenza, 2009, s. 347).

Uzyskane wyniki poddano analizie jakościowej oraz ilościowej. Ocena ilościowa obejmowała procentowy opis uzyskanych wyników. Ocena jakościowa miała na celu:

- (1) porównanie możliwości kategoryzowania nazw pospolitych i własnych,
- (2) wskazanie najlepiej zachowanych relacji semantycznych,
- (3) analizę zjawisk świadczących o jakości dostępu do słownika mentalnego.

Metodologia badań własnych

Materiał badawczy wykorzystany w artykule zbierany był zgodnie z założeniami podejścia kliniczno-eksperymentalnego⁷. Dotyczy on 63-letniej kobiety

---

⁵ Por. wyniki eksperymentów dotyczących decyzji leksykalnych J. Berko Gleason i N. Bernstein Ratner (2005, s. 182).

⁶ *Nomina propria* mają rozproszoną aktywację neuronalną, jest ona mniej zlateralizowana, co oznacza, że w ich przypominaniu biorą udział zarówno struktury prawej, jak i lewej półkuli mózgu (Gontijo i współ., 2002, s. 328–329).

⁷ Podejście to zakłada duży stopień zindywidualizowania funkcji psychicznych, a więc i czynności językowych człowieka (por. Panasiuk, 2019, s. 112; Luria, 1976).

(por. *Opis badanej*)⁸. Badanie przeprowadzono w ciągu dwóch spotkań, na ocenę możliwości dokonywania kategoryzacji poświęcono jedno z nich.

Eksperyment składał się z trzech etapów. Rozpoczęto od zgromadzenia i analizy danych dotyczących stanu kompetencji i sprawności komunikacyjnych⁹ oraz poznawczych¹⁰ badanej. Dane uzupełniono informacjami z dokumentacji medycznej i wywiadu przeprowadzonego z badaną oraz jej opiekunem.

W części drugiej – zasadniczej, do badanej kierowano prośbę o dokonanie wskazania przynależności kategoryzacji czytanej jej wyrazu; pytano: *Do jakiej kategorii zaliczymy (np.) jabłko?*

Analizie poddano nazwy z sześciu kategorii nazw własnych (dalej KNW) i sześciu kategorii nazw pospolitych (dalej KNP). W KNW były to antroponimy (imiona, nazwiska) i toponimy (nazwy państw, miast, nazwy łańcuchów górskich i rzek); w KNP: nazwy roślin (warzyw, owoców, kwiatów) oraz zwierząt: (ptaków, ssaków i owadów). Zestawy zawierały po 20 wyrazów, z wyjątkiem kategorii nazw łańcuchów górskich; ten zbiór zawierał 15 przykładów. Pytano o potencjalnie najbardziej rozpoznawalne nazwy.

Upewniono się, że badana rozumie polecenie, w tym celu zaprezentowano przykład rozwiązania zadania z każdej kategorii¹¹. Założono możliwość powtarzania polecenia na życzenie badanej. Nazwy ze wszystkich kategorii czytano w przypadkowej kolejności. Nie wprowadzono ograniczenia czasowego. Pomiedzy kolejnymi próbami nie stosowano przerw, ponieważ oceniano, czy pojawiają się perseweracje, zaburzenia uwagi, koncentracji lub motywacji.

Część trzecia eksperymentu obejmowała analizę wyników.

Opis badanej

Badana z wykształcenia jest polonistką, przed chorobą pracowała jako nauczycielka języka polskiego, przejawiała ponadprzeciętne zdolności językowe.

⁸ Uzyskano zgodę badanej na publikację wyników.

⁹ M.in. testu neuropsychologicznego zawartego w publikacji E.M. Szepietowskiej (2000), testu fluencji słownej (por. Gliwa, 2021, s. 35–57; Ponichtera-Kasprzykowska, Sobów, 2014, s. 178–187).

¹⁰ W procesie diagnostycznym prowadzonym przez różnych specjalistów stan sprawności poznawczych badanej oceniany był za pomocą dwóch testów przesiewowych: MMSE (1975) (test przeznaczony do oceny funkcjonowania poznawczego, bywa jednak wykorzystywany do oceny funkcjonowania osób z afazją ze względu na swoją krótką formę) i ACE III (*Skala Addenbrooke's Cognitive Examination III*, poszerzone narzędzie oceny funkcji poznawczych) (Sitek i współ., 2017, s. 34–41; por. też <https://docplayer.pl/47009574-Ace-iii-wersja-polska-2015-instrukcja-przeprowadzania-testu-oraz-oceniaania-odpowiedzi.html> [dostęp: 01.01.2022]).

¹¹ Uświadomiono badaną, że najbardziej pożądane są nazwy uwzględniające hierarchiczność w słowniku semantycznym, a zatem kategoryzując nazwę *hipopotam*, powinna przytoczyć nazwę *ssak*, a nie *zwierzę*.

Jest praworęczna. Jej podstawowy język to polski, zna także rosyjski w stopniu komunikatywnym. Od trzech lat jest nieaktywna zawodowo, ostatnie lata zajmowała się wnukami. Mieszka z mężem.

Ponad półtora roku temu w wyniku udaru rozwinęła się u niej afazja. W trakcie pobytu na oddziale udarowym i oddziale wczesnej rehabilitacji neurologicznej wskazano, że ma ona charakter mieszany w stopniu głębokim.

W badaniu neurologicznym stwierdzono objawy ogniskowego uszkodzenia okolic lewego zakrętu kąowego oraz mierne zaniki pogranicza płata skroniowo-ciemieniowo-potylicznego po stronie lewej o prawdopodobnym naczyniopochodnym podłożu. W przeprowadzonym przez neurologa badaniu MMSE (3 miesiące po incydencie udarowym) uzyskała 11 punktów. Stwierdzono występowanie afazji w stopniu uniemożliwiającym komunikację, brak orientacji auto- i allopsychicznej¹², zaburzenia pamięci operacyjnej, kalkulii, prakcji konstrukcyjnej, gnozji wzrokowo-przestrzennej, gnozji zegara. W badaniach laboratoryjnych nie wykazano innych możliwych przyczyn obecnych zaburzeń.

Po względnym ustabilizowaniu się stanu badanej, tj. po ok. 4 miesiącach od udaru, została ona skierowana do poradni logopedycznej. Na podstawie standardowej procedury diagnostycznej stwierdzono u niej obecność afazji o charakterze mieszanym z dominującymi objawami afazji nominacyjnej w stopniu średnim. Po ponad 12 miesiącach terapii badana uzyskała znaczącą poprawę w obszarze funkcjonowania poznawczego, w tym w zakresie kompetencji i sprawności komunikacyjnych. W MMSE uzyskała wynik 26 punktów¹³. W badaniu neuropsychologicznym, w którym wykorzystano między innymi skalę ACE III, przeprowadzonym 3 miesiące przed niniejszym badaniem, uzyskała wynik wskazujący na nieznaczne obniżenie podskali dotyczącej funkcji językowych i fluencji słownej.

Obecnie badana podaje, że czasem doświadcza trudności ze znalezieniem adekwatnego słowa. Zdarzają się jej dyskretne dysfunkcje pamięci. Jest samodzielna w czynnościach codziennych, utrzymuje „normalną” aktywność. Okazjonalnie skarży się na zbyt dużą męczliwość, ale nie obserwuje się u niej zaburzeń wytrwałości w zakresie działań celowych. Miewa problemy z utrzymaniem równowagi. Charakteryzuje ją dość płynna mowa, z bardzo dyskretnym deficytem rozumienia zdań o złożonej strukturze logiczno-semantyczno-gramatycznej. Poprawnie czyta „na głos”, nadal miewa problemy z czytaniem tekstu „po cichu”. Dość dobrze pisze dyktanda, ale niechętnie wykonuje zadania pisma spontanicznego, obserwowane tu deficyty są adekwatne do tych w mowie i wiążą się z brakiem dostępu do adekwatnego słowa.

---

¹² *Orientacja autopsychiczna* to świadomość dotycząca własnej osoby i własnych stanów psychicznych. *Orientacja allopsychiczna* to świadomość adekwatnego czasu, miejsca i przestrzeni.

¹³ W niniejszym postępowaniu zdecydowano się na jego wykonanie w celu porównania wyników z pierwszym testem przeprowadzonym przez neurologa. Wynik prawidłowy mieści się w przedziale 27–30 pkt.

Nie rejestrowano u niej fluktuacji funkcjonowania poznawczego, nie obserwowano anosognozji, badana ma pełną świadomość obiektywnie istniejących zaburzeń. Nie dostrzeżono u niej dysfunkcji o charakterze behawioralnym czy ruchowym.

Aktualnie zażywa leki hipotensyjne. Objęta jest opieką poradni neurologicznej, kardiologicznej i logopedycznej.

Analiza wyników badania

Podczas eksperymentu nie obserwowano u badanej oznak zaburzeń rozumienia poleceń, spowolnienia psychomotorycznego czy zaburzeń koncentracji. Nie rejestrowano dysfunkcji o charakterze pragmatycznym, przejawiających się np. redundantnym gadulstwem¹⁴, wręcz przeciwnie, komunikat językowy badanej był dość ograniczony (ale nie stwierdzono logopenii – zubożenia wypowiedzi). Nie notowano oznak patologicznego rozpraszania uwagi czy zaburzeń koncentracji. Badana nie gubiła celu zadania, nie wymagała powtórzenia polecenia.

Statystycznie lepsze wyniki uzyskiwała w kategoryzacji nazw własnych (por. tabela 1 i tabela 2), choć zdaniem badaczy specyficzne, bo arbitralne fonologiczne własności nazw własnych prowadzą do słabszego ich pobudzenia w słowniku umysłowym w porównaniu z nazwami pospolitymi, które mają liczniejsze powiązania semantyczne (por. Rutkiewicz-Hanczewska, 2016; McWeeny i współ., 1987, s. 144–145; Cohen, 1990). Wyniki niniejszego eksperymentu pozwalają wnioskować, że mniej rozmyte kategorie, o mniejszej liczbie powiązań w leksykonie umysłowym, a takimi są nazwy własne, łatwiej podlegają procesowi weryfikacji kategoryjnej. Sugeruje to większą stabilność połączeń i pojęć powiązanych z nazwami własnymi w słowniku umysłowym badanej.

Wśród zjawisk świadczących o obniżonej jakości dostępu do leksykonu mentalnego badanej wymienić należy:

1) błędy semantyczne: czyli przywołania wyrazów innych niż docelowe, ale pozostających z nimi w określonej relacji semantycznej. Związek ten może mieć różne, często zaskakujące i trudne do wykrycia podłoże od tematycznego, synonimicznego, antonimicznego po inny rodzaj asocjacji (por. Rutkiewicz-Hanczewska, 2018, s. 104). Wiązać je należy z rozłączeniem ścieżek wyszukiwania między węzłami semantycznymi i leksykalnymi, hipotezą deficytu transmisji¹⁵ i deficytu

---

¹⁴ *Redundantne gadulstwo* (syndrom OTV) to zaburzenie o charakterze pragmatycznym, przejawiające się przeladowaniem wypowiedzi dygresjami. Świadczy o spadku spójności wypowiedzi w efekcie deficytu możliwości hamowania informacji nieistotnych z punktu widzenia aktualnego celu komunikacyjnego (por. Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny, 2014, s. 440).

¹⁵ Hipoteza deficytu transmisji wiązana jest z tzw. siłą asocjacyjną słowa, tzn. jeżeli połączenie pomiędzy leksykalną a fonologiczną reprezentacją słowa jest na tyle słabe, że aktywacja pierwszego rodzaju reprezentacji nie wywołuje dostatecznie dużego pobudzenia drugiego rodzaju, obserwowana

hamowania¹⁶ (por. Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny, 2014, s. 139–140). Badana doświadczała zaburzeń możliwości docierania do nazwy zawierającej cechy prototypowe dla danej kategorii lub nie miała możliwości uchwycenia tej cechy (por. Szepietowska, Lipian, 2012, s. 541). Może to wskazywać, że proces kategoryzacji zatrzymywał się na granicy hierarchii, która ulegała dezintegracji, przy czym te elementy, które znajdowały się najbardziej „na obwodzie”, były szczególnie narażone na utratę do nich dostępu (por. Olszewski, 2008, s. 110). Zjawisko to wiąże się ze spadkiem tzw. elastyczności umysłowej i podzielności uwagi, a te należy łączyć z funkcjami wykonawczymi¹⁷, pamięcią operacyjną i aktywnością płatów czołowych (por. Rende i współ., 2002, s. 309–321). Badana przywoływała:

a) nieadekwatne nazwy kategorii semantycznych – hiperonimy, będące kohiponimami pożądanej nazwy: notowano je częściej w KNP np.: (*fasola*): *o Boże oooowoc, nie owoc, nie, co to było? Fasolka, o to nie był; (kukurydza): właściwie to nie wiem, do czego to należy, do owoców? Do owoc..., do warzyw...?; (ogórek): e... y... warzywo? Owoc... tylko y... warzywo było; (rzodkiewka): owoc; (ananas): warzywo nie, nie, nie, nie, nie, ananas to jest owoc; (banan): warzywo; (trzmiel): trzmiel... to coś z gryzoni..., jak to się mówi, zaraz, zaraz, no jak to się mówi?; (szczur): owad. Rejestrowano je także w KNW, w grupie toponimów badana nie przywoływała nazw spoza KNW i na ogół podawała nazwy z danej subkategorii odpowiednio: toponimów lub hydronimów, np. (*Indie*): ...miasto, Boże?... Państwo!; (*Kolumbia*): ...miasto; (*Angola*): mias...? Państwo; (*Brazylia*): miasto... y... państwo; (*Waszyngton*): państwo; (*Sidney*): państwo; (*Praga*): e... y... państwo; ale zdarzało się jej przywoływać nazwy spoza adekwatnej subkategorii, głównie w kategorii nazw rzek: (*Ganges*): miasto; (*Dniestr*): miasto; (*San*): San? San..., San góry; (*Loara*): no, do... do... ych!, ...ech... no nie wiem... państwo;*

b) hiperonimy pożądanej nazwy, np.: (*sałata*): roślina; (*seler*): oo u, o Boże now... wiem zaraz... roślina; (*sęp*): ...y... zwierzę; (*gołąb*): zwierzę; (*bażant*): ... y... Boże zaraz... Boże no wiem no... zwierzę!; (*aksamitka*): zaraz, zaraz, o Boże wiem, roślina!; (*dalia*): roślina; (*fiolatek*): zaraz, zaraz... roślina... oj kwiat!; (*borsuk*): zwierzę; (*królik*): ... zwierzę; (*lis*): zwierzę; (*wilk*): zwierzę;

jest niemożność przypomnienia sobie pożadanego słowa (Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny, 2014, s. 439–440).

¹⁶ Według hipotezy deficytu hamowania słów powiązanych semantycznie w chwili poszukiwania adekwatnego słowa aktywowane zostają słowa z nim powiązane, często są one bardziej dostępne niż poszukiwane. Pojawienie się „intruzów” powoduje zaburzenia procesu interferencji, czyli możliwości przetwarzania istotnego bodźca, w efekcie czego proces przeszukiwania zostaje odsunięty od pożadanego słowa (Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny, 2014, s. 439).

¹⁷ Zaliczyć do nich należy: 1) poziom giętkości poznawczej (czyli tzw. przerzutowość uwagi); 2) hamowanie (zdolność powstrzymywania się od narzucających się reakcji); c) pamięć operacyjną (umiejętność utrzymywania w pamięci informacji niezbędnych do wykonywania zadania oraz operowania nimi); d) planowanie (umiejętność zorganizowania określonych działań umożliwiających osiągnięcie celu) (por. Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny, 2014, s. 434–435).

c) nazwy kategorii niepozostającej w związku semantycznym (lub pozostającej w trudnej do uchwycenia relacji) z weryfikowaną nazwą: notowano je tylko w KNP, np. (*cietrzew*): *naczynie chyba... ale nie wiem, nie naczynie no...*;

d) negacje semantyczne: są one specyficzną formą błędu semantycznego ze względu na ich uświadomiony charakter. Notowano je licznie w KNP, np.: (*fasola*): *o Boże oooowoc, nie owoc, nie, co to było? Fasolka, o to nie był*; (*aster*): *zaraz, zaraz, wiem, o Boże, nie owoc tylko, tylko kwiat*; (*mrówka*): *to nie owad... tylko, jak się mówi na to...*; (*kret*): *...y... nie owad tylko... y... ech no pod ziemią żyją no...*; rzadziej w KNW: (*Chiny*): *zaraz... zaraz, nie republika tylko kraj*;

e) nazwy kohiponimiczne w stosunku do wymagających kategoryzacji: rejestrowano je w KNP, np.: (*gęś*): *...y... kaczka... nie kaczka ... drób*; (*motyl*): *ważka*; (*jaguar*): *puma... o nie, nie, nie, nie, ssak*;

f) nazwy będące meronimami wyrazów wymagających kategoryzacji: nie były one liczne, notowano je w KNP: (*osa*): *y... y... wiem... larwa*;

g) synonimy wyrazów wymagających kategoryzacji: (*narcyz*): *nie, nie imię... y... żonkil¹⁸... żółty*;

h) nazwę wymagającą kategoryzacji: (*mucha*): *y... oj... no mucha!*, to jednostkowy błąd, u jego podłoża leżą zapewne dysfunkcje wykonawcze i zaburzenia pamięci operacyjnej;

i) notowane w kategorii nazwisk informacje o charakterze zautomatyzowanym na temat referenta: np. (*Wałęsa*): *o Lech Wałęsa, no pre...prezydent były*; (*Dymna*): *An... y... nazwisko*; (*Rodowicz*): *y... y... y...nazwisko, chciałam Maryla powiedzieć...* Automatycznie nasuwające się reakcje można rozpatrywać w kontekście dysfunkcji wykonawczych, to tak zwany defekt kontroli wykonawczej zakorzeniony w języku (por. Jodzio, 2008, s. 8);

2) autokorekty: choć teoretycznie były zjawiskiem pożądanym, ponieważ wpłynęły na zwiększenie ilości prawidłowych odpowiedzi (w KNW o 6% i w KNP o 7%), to świadczą o obniżonej efektywności mechanizmów kontrolujących przebieg zadania, które nie „blokowały” nieadekwatnej odpowiedzi. Rejestrowano dysfunkcje możliwości hamowania narzucających się reakcji np. (*Rodowicz*): *y... y... y... nazwisko, chciałam Maryla powiedzieć...* i defektu wyszukiwania słów z leksykonu umysłowego np. (*kret*) *...y... nie owad tylko... y... ech no pod ziemią żyją no...*; *gęś*: *... y... kaczka... nie kaczka... drób* (por. mechanizm aktywacji leksykalnej);

3) błędy formalne (leksykalne i neologizmy strukturalne): ich obecność można łączyć z deficytem słuchowej pamięci słownej. Badana, nie rozpoznając wyrazu, utożsamiała go ze strukturą najbardziej jej dostępną, np. (*Lem*): *y... zaraz powiem, chodzi o drzewo... czy... roślinę (len?)*; (*bóbr*): *y... roślina (bób?)*; (*Karakorum*): *... karakulum? To chyba miasto, ale nie wiem*. Notowane nieadekwatne powtórzenia mogą być powodowane zaburzeniami możliwości abstrahowania od dobrze utrw-

¹⁸ Nazwy *żonkil* i *narcyz* bywają używane synonimicznie.

lonych stereotypów i hamowania nieadekwatnych reakcji werbalnych; w przypadku badanej w mniejszym zakresie można je wiązać z dysfunkcyjnym działaniem kory słuchowej i kory zaśrodkowej (kinestetycznej) warunkującej precyzyjną artykulację, czy zaburzeniami możliwości przełączania się z jednej artykulemy na drugą¹⁹ (Łuria, 1976, s. 338–339; por. też Panasiuk, 2013);

4) ominięcia: świadczą one o dysfunkcji słownika semantycznego, stanowiąc charakterystyczną formę anomii (por. Rutkiewicz-Hanczewska, 2016, s. 115). Ich obecność stwierdzamy, gdy badany nie generuje pożądaných słów, ma jednak zachowaną możliwość rozumienia polecenia. Mogą one być wyrażone milczeniem, ciszą w odpowiedzi na polecenie lub werbalizacją braku dostępu do nazwy, takie też reakcje najczęściej notowano w odpowiedziach badanej. Pojawiały się one statystycznie częściej w KNP: (*kapusta*): ... o... zaraz, *kapusta na...*, *zaraz wiem... chyba, o matko...*; (*soczewica*): *o Boże jak to się mówi? Zaraz powiem, zaraz, Boże no! Zaraz, zaraz, soczewic...*, *no wie pani co... słowo zapomniałam*; (*szparagi*): *yyyy Boże zaraz...*; (*krowa*): *y... zaraz..., krowa? No wiem co, ale...* Rejestrowano je także w KNW np. (*Nepal*): *o Boże... nie wiem*. Przyjmując istnienie co najmniej dwóch poziomów wyszukiwania słów, gdzie pierwszy poziom odpowiada dostępowi do wiedzy semantyczno-leksykalnej, a drugi do wiedzy formalnej (tj. fonologicznej postaci wyrazu), odpowiedzi *nie wiem* mogą świadczyć o zaburzeniu wyszukiwania słów na pierwszym poziomie (por. Rutkiewicz-Hanczewska, 2018, s. 201). Reakcje typu: *zaraz... zaraz... wiem; chyba wiem...* mogą sugerować lepszy dostęp do pierwszego ze wspomnianych poziomów – wiedzy semantyczno-leksykalnej przy zablokowanym dostępie do poziomu drugiego – formalnego. Biorąc jednak pod uwagę, że nie notowano wielu przykładów TOT (syndrom *mam to na końcu języka*) i fakt, że w odpowiedziach badanej nie udało się wychwycić innych sygnałów sugerujących dostęp do wiedzy formalnej na temat poszukiwanego wyrazu, można wnioskować, że większy deficyt dotyczył poziomu semantyczno-leksykalnego wyszukiwania nazwy;

5) peryfrazy, zastępcze omówienia tworzone w chwili braku dostępu do poszukiwanego słowa. Badana niechętnie korzystała z tej formy kompensacji. Liczniej konstrukcje notowano w KNP, np. (*pomidor*): *spoż... a te... może być spożywczy*; (*gerbera*): *roślina... piękna*; (*chaber*): *roślina... polna*; (*narcyz*): *nie, nie imię... y... żonkil... żółty*; (*jastrząb*): *ptak drapieżny*; (*kura*): *y... do jedzenia? Jedzenie*; ale rejestrowano je także w KNW, np. (*Ural*): *Ural? O to też chyba w Rosji, y gó... góry*. Tworzenie peryfaz wymaga wysokiej sprawności językowej i w szczególności sposób odzwierciedla stan kompetencji metajęzykowej jako podstawy umiejętnego definiowania pojęć (por. Domagała, 2019). Możliwość korzystania z nich nawet w ograniczonym zakresie może wskazywać, że badana miała pewną wiedzę na temat desygnatu, choć niewystarczającą, by pobudzić proces jej wyszukiwania.

¹⁹ Funkcja ta wymaga plastyczności kory przedruchowej lewej półkuli.

Generowane przez badaną peryfrazę w większości zawierały tzw. słowa treściowe, ale nie zawsze odnosiły się do cech definicyjnych, rejestrowano też przykłady mowy zaimkowej. Na ogół były one wyrażane wprost, rzadziej przybierały formę negacji semantycznej, np. (*Chiny*): *zaraz... zaraz, nie republika tylko kraj*; (*kret*): *...y... nie owad tylko... y... ech no pod ziemią żyją no...* Nieliczne zawierały wyraz podlegający kategoryzacji, np.: (*Wałęsa*): *o Lech Wałęsa, no pre...prezydent były*. Zazwyczaj obejmowały wyrażone w ograniczony sposób wskazania na temat funkcji lub cech fizycznych desygnatów;

6) perseweraacje: zarejestrowano ich kilka typów:

a) wypełniacze: świadome jedno- lub wielokrotne powtórzenia wyrazu, który miał podlegać kategoryzowaniu. Choć ich obecność świadczy o obniżonej efektywności przeszukiwania słownika mentalnego i trudnościach w zakresie inicjowania czynności, to pomaga pobudzać proces wyszukiwania adekwatnych nazw (por. mechanizm aktywacji leksykalnej) (Kielar-Turska, Byczewska-Konieczny, 2014, s. 437–439). Notowano je częściej w KNP: (*por*): *a por, por... ziele*; (*liczi*): *liczi, kurczę nie wiem, nie wiem, słyszałam ale nie wiem*; (*frezja*): *frezja, frezja, kwiat*; (*goździk*): *goździki... kwiatki*; (*kormoran*): *kormoran? Y... ptak*; (*krowa*): *y... zaraz..., krowa? No wiem co, ale...*; rzadziej KNW, np.: (*Portugalia*): *... y... Portugalia y... kraj*; (*Lublin*): *y... Lublin... miasto!*; (*Madryt*): *y... Madryt... y ... pańs..., miasto*; (*Ustka*): *o Ustka, ooo, kurczę nie wiem*; (*Egipt*): *Egipt? A Egipt! Państwo*; (*San*): *San? San..., San góry*; (*Jangcy*): *jak? Jangcy? O Boże chyba nazwisko*;

b) powtarzanie nazwy wymagającej kategoryzacji, gdy badana była pewna swojej odpowiedzi, połączone zazwyczaj z suprasegmentalnym wskaźnikiem pewności: (*Kanada*): *Kanada to kraj!*; (*Grechuta*): *Grechuta nazwisko!*; (*Kwaśniewski*): *Kwaśniewski nazwisko!*; (*chryzantema*): *kwiat, kwiat!*;

c) powtórzenia odpowiedzi z poprzednio realizowanej próby; ich obecność sugeruje dysfunkcje mechanizmów kontroli realizacji zadania, a zatem zaburzenia pamięci operacyjnej i funkcji wykonawczych, których zadaniem jest między innymi monitorowanie poprawności przebiegu realizacji zadania, np. (*brokuł*): *przyprawa* (poprzednia nazwa koperek); (*kalarepa*): *przyprawa* (poprzednia nazwa brokuł); (*kret*): *...y... nie owad tylko... y... ech no pod ziemią żyją no...* (poprzednia nazwa *pchła*); (*byk*): *y... ptak y... nie ptak, nie ptak! Ssak* (poprzednia nazwa *wróbel*). Ich obecność można łączyć z wadliwie działającym mechanizmem blokowania pętli sensoryczno-motorycznej mowy, zatem zaburzeniami wykonawczymi (Szczepańska-Gieracha, Greń, Morga, 2014, s. 74);

7) hezytacje, dźwięki namysłu, oznaki zniecierpliwienia: realizacje niesystemowe, do których zaliczymy dźwięki namysłu: *yyy, e, o, u, hy*; dźwięki nieartykułowane: chrząknięcia, zająknięcia, westchnięcia, notowano dość licznie. Zazwyczaj poprzedzały one słowa „treściowe”, czasem towarzyszyła im gestykulacja. Świadczą o podjętym przez badaną wysiłku poszukiwania nazwy, ale także o obniżonej efektywności przeszukiwania słownika mentalnego (Kielar-Turska,

Byczewska-Konieczny, 2014, s. 437–439). Były one obecne zarówno w KNW, jak i KNP: (*Serbia*): ...y państwo; (*Narew*): y... rzeka; (*Brazylia*): miasto... y... państwo; (*Praga*): e... y... państwo; (*Nairobi*): y... kraj; (*ogórek*): e... y... warzywo? Owoc... tylko y... warzywo było; (*ziemniak*): o... warzywo, nie?; (*seler*): oo u, o Boże now... wiem zaraz... roślina; (*wiewiórka*): ... o... y... zwierzę; (*łabędź*): y... ptak; (*sikorka*): y... ptak. Niepewność co do poprawności udzielonej odpowiedzi badana wyrażała werbalnie i niewerbalnie: mimiką i gestem, np. (*Indie*): ...miasto, Boże?... Państwo!; (*Loara*): no, do... do... ych!, ...ech... no nie wiem... państwo;

Tabela 1. Zbiorcze, procentowe zestawienie najczęściej obserwowanych zjawisk w KNW

NAZWY:		PAŃSTW	MIAST	RZEK	ŁAŃCUCHÓW GÓRSKICH	IMION	NAZWISK
POPRAWNE WSKAZANIA i skuteczna autokorekta (w nawiasie)		70% (90%) ²⁰	55% (65%)	60% (60%)	86%	100%	85% (90%)
BŁĘDY SEMANTYCZNE	KOHIPONIMY pożądanej nazwy	20% (5%)	35% (20%)	-	-	-	-
	INNE (spoza danej kat. semantycznej)	-	-	35%	13%	-	-
	HIPERONIMY	-	-	-	-	-	-
	HIPONIMY	-	-	-	-	-	-
	MERONIMY	-	-	-	-	-	-
	SYNONIMY	-	-	-	-	-	-
	NEGACJA	5%	-	-	-	-	-
BŁĘDY FORMALNE		-	-	-	6,5%	-	-
PERYFRAZY		5%	-	-	6,5%	-	5%
NARZUCAJĄCE SIĘ REAKCJE		5%	-	-	-	-	10%
OMINIĘCIA		5%	5%	5%	-	-	-
POWΤÓRZENIA	Wypełniacze	10%	10%	10%	13%	-	-
	Sygnaly pewności, co do poprawności udzielonej odpowiedzi	5%	5%	-	-	-	10%
	Persewercje poprzedniej odpowiedzi	-	-	-	-	-	-
HEZYTACJE		50%	40%	25%	26,5%	-	25%

Źródło: badania własne.

8) niepłynności w strukturze słów: naruszały one strukturę fonetyczno-fonologiczną wyrazów. Notowano elizje, urwane frazy, np.: (*pomidor*): spoż... a te... może

²⁰ Na pierwszej pozycji podano wynik pierwszej weryfikacji, w nawiasie przytoczono wyniki uwzględniające autokorektę odpowiedzi.

być spożywczy; (fasola): o Boże oooowoc, nie owoc, nie, co to było? Fasolka, o to nie był. Nie rejestrowano substytucji, metatez czy epentez. Niepłynności i błędy w strukturze słów, szczególnie nasilonne, mogą świadczyć o dysfunkcji zautomatyzowanych procesów formułowania języka²¹.

Tabela 2. Zbiorcze, procentowe zestawienie najczęściej obserwowanych zjawisk w KNP

NAZWY:		WARZYW	OWOCÓW	KWIATÓW	PTAKÓW	OWADÓW	SSAKÓW
POPRAWNE WSKAZANIA i skuteczna autokorekta (w nawiasie)		35% (45%)	75% (85%)	50% (60%)	70%	75%	20% (30%)
BŁĘDY SEMANTYCZNE	KOHIPONIMY pożądaney nazwy	20% (5%)	15%	25%	15%		10%
	INNE (spoza danej kategorii semantycznej)	10%	-	-	5%	5%	-
	HIPERONIMY poszukiwanej nazwy	15%	-	-			45%
	HIPONIMY (kohiponimy nazwy wymagającej weryfikacji)	-	-	-	5%	5%	
	MERONIMY	-	-	-	-	-	-
	SYNONIMY	-	-	5%	-	-	-
	NEGACJA SEMANTYCZNA	5%	-	5%	5%	5%	10%
BŁĘDY FORMALNE		-	-	-	-	-	5%
PERYFRAZY		5%	-	15%	10%	-	5%
NARZUCAJĄCE SIĘ REAKCJE		-	-	-	-	-	-
OMINIĘCIA		15%	5%	-	-	-	10%
POWTÓRZENIA	Wypełniacze	15%	10%	10%	15%	5%	-
	Sygnaly pewności, co do poprawności udzielonej odpowiedzi	-	-	5%	-	-	-
	Persewercje poprzedniej odpowiedzi	-	-	-	-	-	10%
HEZYTACJE		65%	40%	30%	40%	35%	55%

Źródło: badania własne.

Omówienie wyników w poszczególnych kategoriach z uwzględnieniem najbardziej charakterystycznych zjawisk:

a) imiona: w tej kategorii badana uzyskała najlepsze wyniki, nie popełniała błędów, nie obserwowano ominięć czy hezytacji. Wskazuje to na stabilność tej kategorii w słowniku umysłowym badanej;

²¹ Jeżeli są liczne, mogą być sygnałem obecności zaburzeń poznawczych (por. Gliwa, 2019).

b) nazwiska: badana miała tu łatwiejszy dostęp do wiedzy zautomatyzowanej, a proces kategoryzacji przebiegał wolniej; rzadziej efektem spowolnienia procesu były konstrukcje opisowe²²;

c) państwa i miasta: w tych kategoriach błędy były podobne, dominowały liczne hezytacje, a notowane błędy semantyczne (głównie kohiponimy) sugerują dysfunkcję – opóźnienie w procesie weryfikacji cech prototypowych hiperonimu kategoryzowanej nazwy. Warto podkreślić, że nie rejestrowano nazw spoza toponimów;

d) rzeki: najliczniej rejestrowano tu błędy semantyczne, sugerujące małą stabilność elementów należących do tej KNW. Wśród odpowiedzi błędnych najczęściej notowano nieadekwatne przywołania w kategoriach: miasta, rzadziej państwa, góry, a także jednostkowe przywołanie nazwy kategorii nienależącej do nazw miejsc. Dość charakterystyczne w tej kategorii były oznaki niepewności badanej, co do poprawności podjętej decyzji (wyrażone suprasegmentalnie);

e) łańcuchy górskie: notowano tu błędy i zjawiska adekwatne do tych w kategorii nazw rzek, aczkolwiek obserwowano większą stabilność elementów tej kategorii, o czym świadczy znacznie mniejsza ilość pomyłek i ich charakter (badana nie przywoływała nazw spoza toponimów);

f) owoce i owady: w tych kategoriach nazw pospolitych badana najtrafniej weryfikowała słyszane nazwy;

g) kwiaty, ptaki: obserwowano tu błędy o różnym charakterze, najczęściej kohiponimy pożądanej nazwy oraz najliczniejsze spośród wszystkich kategorii peryfrazy;

h) warzywa i ssaki: rejestrowano tu znaczącą ilość różnego rodzaju błędów semantycznych o różnym charakterze, liczne hezytacje, ominięcia, urwane frazy. Sugeruje to najmniejszą stabilność elementów tej kategorii w słowniku badanej.

Podsumowanie

Obserwowano ogólnie lepszą umiejętność badanej w identyfikacji kategoryzowanej nazw własnych aniżeli nazw pospolitych. Wiązać to zapewne można ze wspomnianą specyfiką nazw własnych, powiązaną z ich entropią informacyjną. Uzyskany wynik ma charakter jednostkowy i może być specyficzny dla badanej²³.

Można mówić o kilku przyczynach obserwowanych dysfunkcji, najistotniejszą wydaje się deficyt językowy przejawiający się zaburzeniami dostępu do słownika semantycznego, dysfunkcjami w zakresie operacji metajęzykowych w obrębie sieci

---

²² Większość wyników badań sugeruje, że w chwili braku gotowości słowa badani mają lepszy dostęp do wiedzy semantycznej na temat tego, kim jest identyfikowana osoba, aniżeli jej imienia (por. przegląd badań M. Rutkiewicz-Hanczewskiej, 2016).

²³ Aktualnie prowadzone są badania na dużej grupie, w celu sformułowania wniosków w odniesieniu do większej grupy badanych z zaburzeniami dyskursu i bez nich.

semantycznych, trudnościami z aktualizacją słów i w pewnym zakresie zubożeniem zasobów leksykonu mentalnego. Wyniki testu z pewnością należy rozpatrywać także w kontekście dysfunkcji w obszarze poznawczym. Tu wymienić należy dysfunkcję organizacji i strategii myślenia, wiążącą się z utratą ogólnej giętkości poznawczej i zaburzeniami funkcji wykonawczych. W mniejszym zakresie u ich podłoża tkwią dysfunkcje słuchowej pamięci słownej (por. Jodzio, 2006, s. 15; Szepietowska, Hasiiec, Jańczyk-Mikoś, 2012, s. 136).

Podsumowując: obserwowano większą łatwość wykonywania operacji analitycznych wymagających ogólnego porównania bodźca testowego z prototypem (wzorcem kategorii) w przypadku kategorii mniej rozmytych – nazw własnych. W kategoriach bardziej rozmytych, o licznych konotacjach semantycznych, obserwowano typowy wzorzec zaburzonej pamięci semantycznej (por. Grossman i współ., 2001, s. 265–276).

Bibliografia

- Ambrosius, W., Mejnartowicz, J.P., Kozubski, W. 2003. Strukturalne podstawy afazji w świetle czynnościowych metod neuroobrazowania. *Udar Mózgu*, 5, 2, 25–30.
- Balota, D.A., Chumbley, J.I. 1984. Are lexical decision a good measure of lexical access? The role of word frequency in the neglected decision stage. *Journal of Experimental*, 10, 340–357.
- Berko Gleason, J., Bernstein Ratner, N. 2005. *Psycholingwistyka*, Gdańsk.
- Cohen, G. 1990. Why is it difficult to put names to faces? *British Journal of Psychology*, 81, 287–297.
- Domagała, A. 2019. Rozpad sprawności leksykalnych u pacjenta z otępieniem umiarkowanym w chorobie Alzheimera, *Logopaedica Lodziensia*, 3, 45–61.
- Folstein, M.F., Folstein, S.E., Fanjiang, G. 1975. *Mini Mental State Examination. Polska normalizacja*. Warszawa.
- Gliwa, R. 2019. Fluencja słowna w zakresie wybranych kategorii nazw własnych i pospolitych w przebiegu otępienia w chorobie Alzheimera. *Polonica*, 39, 45–70.
- Gliwa, R. 2021. Test fluencji słownej semantycznej w logopedycznej diagnozie otępienia alzheimerskiego – wybrane aspekty. *Logopaedica Lodziensia*, 5, 35–57.
- Gontijo, P.F.D., Rayman, J., Zhang, S., Zaidel, E. 2002. How brand names are special: brands, words, and hemispheres. *Brain and Language*, 82(3), 328–329.
- Grossman, M., Robinson, K., Bernhardt, N., Koenig, Ph. 2001. A rule-based categorization deficit in Alzheimer's Disease? *Brain and Cognition*, 45, 265–276.
- Grzegorzczkowska, R. 1988. Władanie językiem a wiedza o świecie. W: J. Bartmiński (red.). *Konotacja*. Lublin.
- Grzegorzczkowska, R. 1996. Filozoficzne aspekty kategoryzacji. W: R. Grzegorzczkowska, A. Pajdzińska (red.). *Językowa kategoryzacja świata*. Lublin.
- Grzelakowa, E. 2001/2002. O sposobach kategoryzowania w regionalnych odmianach języka polskiego. *Prace Wydziału I – Językoznawstwa, Nauki o Literaturze i Filozofii*, 101, 197–204.
- Jackendoff, R. 1983. *Semantics and cognition*. London.
- Jodzio, K. 2006. Neuropoznawcze korelaty spadku fluencji słownej po udarze prawej półkuli mózgu. *Studia Psychologiczne*, 44, 2, 5–18.

- Jodzio, K. 2008. *Neuropsychologia intencjonalnego działania. Koncepcje funkcji wykonawczych*. Warszawa.
- Jodzio, K., Nyka, W.M. 2008. Zaburzenia językowe oraz mowy w praktyce ogólnolekarskiej. *Forum Medycyny Rodzinnej*, 2(1), 14–22.
- Kertesz, A. 2010. *Anomia*. W: H.A. Whitaker (red.). *Concise Encyclopedia of Brain and Language*. Amsterdam–Tokyo.
- Kielar-Turska, M., Byczewska-Konieczny, K. 2014. *Specyficzne właściwości posługiwania się językiem przez osoby w wieku senioralnym*. W: S. Milewski, J. Kuczkowski, K. Kaczorowska-Bray (red.). *Biomedyczne podstawy logopedii* (s. 429–441). Gdańsk.
- Kurcz, I., Okuniewska, H. 2018. *Język jako przedmiot badań psychologicznych*. Warszawa.
- Lakoff, G. 1987. *Women, fire and dangerous things*. Chicago.
- Lakoff, G., Janson M. 1988. *Metafory w naszym życiu*. Warszawa.
- Łozowski P. 1994. *Czym jest prototyp w semantyce diachronicznej*. W: H. Kardela (red.). *Podstawy gramatyki kognitywnej* (s. 243–254). Warszawa.
- Łuria, A.R. 1976. *Podstawy neuropsychologii*. Warszawa.
- Maćkiewicz, J. 1999. *Kategoryzacja a językowy obraz świata*. Lublin.
- Maruszewski, M. 1966. *Afazja. Zagadnienia teorii i terapii*. Warszawa.
- McWeeny, K.H., Young, A.W., Hay, D.C., Ellis, A.W. 1987. Putting names to faces, *British Journal of Psychology*, 78(2), 143–149.
- Medin, D.L., Lynch, E.B., Solomon, K.O. 2000. Are there kinds of concepts?, *Annual Review of Psychology*, 51, 121–147.
- Nowakowska-Kempna, I., Barakomska, M. 2010. Postępowanie terapeutyczne w pracy z pacjentem z afazją motoryczno-amnestyczną. W: I. Nowakowska-Kempna, D. Pluta-Wojciechowska (red.). *Studia z neurologopedii* (s. 207–221). Kraków.
- Olszewski, H. 2008. *Otępienie czołowo-skroniowe. Ujęcie neuropsychologiczne*. Kraków.
- Panasiuk, J. 2013. *Afazja a interakcja. Tekst – metatekst – kontekst*. Lublin.
- Panasiuk, J. 2019. *Język a komunikacja w afazji*. Lublin.
- Pąchalska, M. 1999. *Afazjologia*. Warszawa.
- Pąchalska, M. 2007. *Neuropsychologia kliniczna. Urazy mózgu*. Warszawa.
- Pąchalska, M., MacQueen, B.D. 1998. *Bostoński Test Nazywania, Boston Naming Test (BNT). Autoryzowana wersja polska*. Kraków.
- Ponichtera-Kasprzykowska, M., Sobów, T. 2014. Adaptacja i wykorzystanie testu fluencji słownej na świecie. *Psychiatria i Psychologia Kliniczna*, 14(3), 178–187.
- Rakinson, D.H., Oakes, L.M. 2003. *Early Category and Concept Development*. New York.
- Rende, B., Ramsberger, G., Miyake, A. 2002. Commonalities and differences in the working memory components underlying letter and category fluency task: A dual task investigation. *Neuropsychology*, 16(3), 309–321.
- Rutkiewicz-Hanczewska, M. 2016. *Neurobiologia nazywania. O anomii własnej i apelatywnej*. Poznań.
- Rutkiewicz-Hanczewska, M. 2018. *Wiek a nazywanie. Procesy wyszukiwania słów w starszym wieku*. W: W. Tłokiński, S. Milewski, K. Kaczorowska-Brey (red.). *Gerontologia* (s. 241–269). Gdańsk.
- Rzepa, T. 1985. Język jako narzędzie procesu kategoryzacji. *Studia Philosophiae Christianae*, 21/2, 169–175.
- Semeza, C. 2009. Neuropsychology of proper names. *Mind & Language*, 24(4), 347–349.
- Sitek, E.J., Barczak, A., Senderecka, M. 2017. Zastosowanie jakościowej analizy profilu wykonania skali ACE-III w diagnostyce różnicowej chorób otępiennych. *Aktualności Neurologiczne*, 17(1), 34–41.

- Szczepańska-Gieracha, J., Greń, G., Morga, P. 2014. Zaburzenia językowe w chorobie Alzheimer. *Gerontologia Współczesna*, 2, 2, 73–75.
- Szepietowska, E.M. 2000. *Badanie neuropsychologiczne. Procedura i ocena*. Lublin.
- Szepietowska, E.M., Gawda, B. 2011. *Ścieżkami fluencji werbalnej*. Lublin.
- Szepietowska, E. M., Hasiiec, T., Jańczyk-Mikoś, A. 2012. Fluencja słowna i niewerbalna w różnych stadiach i formach choroby Parkinsona. *Psychogeriatrya Polska*, 9(4), 137–148.
- Szepietowska, E.M., Lipian, J. 2012. Fluencja słowna neutralna i afektywna u chorych z uszkodzeniem prawej, lewej lub obu półkul mózgu. *Psychiatria Polska*, XLVI, 4, 539–551.
- Tabakowska, E. 1995. *Nauka dla wszystkich. Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*. Kraków.
- Tabakowska, E. 2001. *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*. Kraków.
- Taylor, J.R. 2001. *Kategoryzacja w języku. Prototypy w teorii językowej*. Kraków.
- Taylor, J.R. 2007. *Gramatyka kognitywna*. Kraków.
- Tokarski, R. 1988. *Konotacje jako składnik treści słowa*. W: J. Bartmiński (red.). *Konotacja*. Lublin.
- Wierzbicka, A. 1999. *Język – umysł – kultura*. Warszawa.
- Woźniak, J. 2000. *Kategoryzacja*. Warszawa.
- Zawadzka, E. 2013. *Świat w obrazach u osób po udarze mózgu*. Warszawa.